

УДК 007:316.6:070:316.77

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2024.30.318421>

МЕНЕДЖМЕНТ НОВИН ЧИ МАНІПУЛЯЦІЯ ІНФОРМАЦІЄЮ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД МАСМЕДІА ДО ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Олена Іванова,

д-р наук із соц. комунікацій, професор,
декан факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua
ORCID iD: 0000-0003-3834-1946

У статті піднімаються питання про менеджмент новин у варіанті спін-докторінгу на тлі журналістського підходу до роботи з інформацією, зокрема осмислюється, чи кореспондується управлінський підхід до новин зі стандартами журналістики, чи управління інформаційними потоками неминуче породжує маніпулятивне бачення дійсності та чи використання комунікаційних прийомів, характерних для спін-докторінгу, — безальтернативний рух журналістики вбік піару.

Спін-докторінг як раціональна тактика управління новинами може передбачати не лише маніпулювання інформацією та прихований вплив на громадськість, а й конструктивний нагляд, моніторинг та корегування того, яка саме інформація потрапляє в медіапотік та як вона подається (повнота, акценти, деталізація тощо). У такому випадку робота спін-докторів та їхня участь в управлінні новинами полягає у співпраці, взаємодії з журналістами. Якщо журналісти чітко дотримуються стандартів журналістики, ризик їхнього підпорядкування намірам спін-докторінгу мінімальний, а співпраця з піарниками не є загрозою професії.

Ключові слова: менеджмент новин, маніпулювання інформацією, масова комунікація, комунікаційні технології, масмедіа, стандарти журналістики, спін-докторінг.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства не лише привчив нас до шалених швидкостей інформаційно-комунікаційних взаємодій, які вже важко усвідомлювати, не лише узвичаїв інформаційно-комунікаційну маніпулятивність, яка стала всюдисущою, а й усіяло заохочує толерування управлінського підходу до роботи з інформаційними потоками. Тепер менеджмент інформаційного простору — чи не обов'язкова (продуктивна) тактика поведінки в інформаційному світі в умовах ви-

соких темпів спілкування, успішних викривлень реальності та інформаційного пере-насичення.

Наскільки менеджмент інфопростору, зокрема новин, допускає збереження основ журналістського підходу до роботи з інформацією? Як управлінський підхід до новин кореспондується зі стандартами журналістики? Чи управління інформаційними потоками неминуче породжує маніпулятивне бачення дійсності? Чи використання комунікаційних прийомів, характерних для спін-докторінгу, — безальтернативний рух журналістики вбкі піару? Ці питання виникають у контексті порушеної нами проблематики та потребують наукового осмислення для можливості усвідомити потенціал і перспективи традиційної журналістики в умовах розвиненого інформаційного суспільства. Варіант бачення відповідей на вказані питання у контексті наук про соціальні комунікації пропонується у цій статті.

Ми активно обживаємося в умовах четвертої промислової революції, так званої Індустрії 4.0. Величезна кількість доступної інформації і техніки, що здатна працювати з цією інформацією, безмежні комунікаційні та інтеграційні можливості для оперування інформацією, розвиток штучного інтелекту — наша нинішня повсякденність. Нечуваний інформаційно-комунікаційний потенціал сучасного інформаційного суспільства породжує масу змін. Стосуються вони й виробництва та поширення новин.

Очевидно, що сьогодні журналістика втратила монополію на новинність, як і пріоритетність у поширенні актуальної інформації власними каналами. Коло виробників контенту і публікаторів суттєво розширилось: фактично новини сьогодні здатен виробляти і транслювати кожен... Став ширшим і спектр каналів передачі інформації, в якому новий порядок вже завзято наводять соцмережі та месенджери.

Натомість така легкість і доступність можливостей породжувати інформаційні повідомлення та наповнювати інформаційні потоки призводить до перенасиченості медіапростору різномірною за якістю інформацією. Це неминуче дезорієнтує аудиторію, увага якої розпоршується, натомість водночас підвищує запит на цінні, корисні, соціально значимі повідомлення, виробництвом і поширенням яких займалася і все ще займається традиційна фахова журналістика. У цьому їй поки що мало хто може скласти достойну й довготривалу конкуренцію, адже постійно забезпечувати аудиторію перевіреною, точною, детальною, політематичною, автентичною, соціально значимою, контраверсійною та актуальною інформацією — важка, вибаглива, високотехнологічна професійна робота.

Така компетентність фахової журналістики та масмедіа забезпечує їм також увагу збоку піару як виду масової комунікації, що сьогодні здатен і самотужки забезпечити зв'язок зі споживачами та зацікавленими сторонами напряму, — через соціальні мережі, месенджери, інформаційні платформи, — без посередництва ЗМІ, адже ті втратили привілейований статус в інформаційному просторі. Натомість новини як такі — надзвичайно цінний для аудиторії контент, який суттєво впливає на

ставлення до різних соціальних суб'єктів, а нехтування новинним потоком не раціональне, навіть за наявності інших інструментів впливу на споживача чи аудиторію.

Наповнення інформаційних потоків, виробництвом і поширенням новин займаються як журналісти, так і піарники, точніше — спін-доктори. Виходячи з різниці комунікаційних намірів цих комунікантів, по-різному тлумачиться й ефективність виконання ними відповідної інформаційно-комунікаційної роботи. Натомість одночасна близькість до новинного потоку неминуче зближує журналістику та спін-докторінг як у практиці їхньої діяльності, так і в дослідницькому контексті розуміння і тлумачення її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Подія, факт, явище, процес і вина за подію, факт, явище чи процес — різні об'єкти. В інформаційному потоці представлені саме новини, які можуть досить суттєво відрізнятися від самих подій, фактів, явищ, процесів, що спричинили їхню появу. І журналістика, і спін-докторінг працюють з новинами, а на тому, наскільки глибокими та суттєвими є відмінності в їхніх підходах до новинності, варто зупинитися спеціально.

Орієнтиром для оцінки й осмислення діяльності масмедіа продовжують залишатися журналістські стандарти. І в умовах повномасштабної війни та воєнного стану, що переживає Україна, журналістські стандарти не втрачають своєї значимості. І науковці, й експертне середовище при аналізі інформаційних процесів поточного моменту продовжують керуватися вимогами журналістських стандартів. Робота журналіста оцінюється, виходячи з його здатності неупереджено, точно, достовірно, повно описати соціально значимі явища, процеси, події та подати відповідні новинні повідомлення у доступній для широкої медіааудиторії формі. Новини про події, факти, явища, процеси у журналістській подачі мають бути максимально адекватними реальності, яку ці новини відображають.

Інакшою є ситуація зі спін-докторінгом. Необхідність використання спін-доктора як фахівця зі сфери зв'язків з громадськістю в контексті новин виникає, коли постає потреба формування чи коригування інформаційного потоку та вміщених у ньому новинних повідомлень, що транслюються масовій аудиторії. Як об'єкт системного бачення та осмислення технологія спіну цікавить як науковців, так і медіаекспертів, отримуючи досить різні, майже полярні, тлумачення.

Традиційним є бачення спін-докторінгу як комплексної технології ефективного впливу на громадську думку в аспекті корегування/коригування бачення громадськістю новин про події, явища, процеси шляхом обробки інформаційного потоку за наперед заданими, бажаними параметрами. Зокрема розрізняють технології до-спіну (роботи з новинами на етапі планування, передбачення, прогнозування подієвості, очікувань громадськості); власне спіну (роботи з новинами на етапі організації чи постановки подій, процесів, програми публісити та створення відповідних новин з урахуванням можливих реакцій громадськості та, за необхідності,

корегуванням цих реакцій: привернення уваги до новини, гальмування новини, прискорення поширення новини, блокування поширення новини тощо); пост-спіну (роботи з новинами після завершення відповідних подій, процесів шляхом утримування уваги до новини, розвитком новини, екстраполяцією новини в контекст майбутнього, роз'яснення значимості новини, її наслідків, запобігання негативного враження від новини задля формування наперед заданого ставлення громадськості) та деякі інші (Д. Уоттс, Г. Почепцов, Н. Гоф, П. Річардс та ін.). Згідно таких уявлень спіні — це упереджене розкручування новини в інформаційному потоці, наперед заданий спосіб подачі інформації про подію, явище, процес з позитивним чи негативним спіном, це практичний спосіб захисту репутації чи досягнення підтримки громадськості. Ось досить характерна думка: «Зазвичай спіні-докторінг розуміють в широкому сенсі як менеджмент новин, процес керування інформацією, її представлення в бажаному контексті та вигляді... Термін «спіні-доктор» вживався як синонім експерта з оманливої інформації, який змінює факти та здатний максимізувати позитив і мінімізувати негатив» [6, 46].

Спіні-докторінг у вкрай радикальній зоні таких уявлень — це технологія маніпулювання громадською думкою, що використовується політичними лідерами та інституціями, а також корпораціями для перебільшення/створення ілюзії власних досягнень чи формування безпідставного позитивного контексту навколо замовника. Таке тлумачення спіні-докторінгу поступово спровокувало тенденцію до засудження використання цієї технології в практиці масових і соціальних комунікацій як такої, що наносить серйозну шкоду громадськості: «цінності модерних західних демократій, як виявилось, не корелюються зі спіновими технологіями, які гальмують їх розвиток та всіляко дискредитують» [6, 45]. Західний демократичний світ негативно ставиться до такого типу спіні-докторінгу та всіляко його засуджує, не толеруючи як технологію, що себе дискредитувала. Л. Фолл наполягає, що спіні — це неетична, соціально безвідповідальна, поведінка комуніканта, який спотворює правду, та вважає її формою пропаганди [див.: 9]. Дослідниця наполягає, щоб «фахівці з комунікацій... надалі дотримувалися етичного спілкування. Більше того, вони ніколи не повинні маніпулювати повідомленням, щоб повідомляти напівправду. І поведінка тих, хто стверджує, що спіні є їхнім «обов'язком» як професіоналів у галузі комунікації, не повинна заохочуватись» [9, 4789]. Технології спіну, на думку вчених, не відповідають демократичним цінностям передових країн світу (Л. Фолл, Гурієв, Д. Трейсман тощо).

Так, на думку С. Гурієва, перекручування інформації, реінтерпретація новин, спрощення причинно-наслідкових зв'язків, викривлення контексту, поряд з іншими засобами спіні-докторінгу, входить до арсеналу засобів забезпечення життєздатності сучасних автократій, які він досліджує разом з Д. Трейсманою у книзі «Спіні-диктатори: Як змінюється обличчя тиранії в XXI столітті», що вийшла друком у Києві минулого року. Автори роботи описують та концептуалізують новий феномен «спіні-диктатуру», що тримається передусім на маніпулюванні ЗМІ, здобутті популярності

за допомогою сучасних технологій імітації демократії та спіну: «Замість жорстких репресій нові диктатори маніпулюють інформацією. Спираючись на політтехнології, які застосовує демократія, вони перетворюють засоби інформації на службу власної підтримки. Такі диктатори отримали назву спін-диктаторів» [1, 16]. У порівнянні з іншими сучасними спін-диктатурами, до яких С. Гурієв та Д. Трейсман відносять авторитарні режими Сінгапуру, Казахстану, Венесуели, Угорщини, Туреччини, спін-диктатура росії несе найбільшу загрозу для сучасного світу, оскільки в ній не лише відбувається відвертий наступ на громадянські права населення країни, яке навіть не розуміє цього, а й застосовуються спін-технології по відношенню до світової спільноти, яку намагаються через різні спінові техніки (запізнення інформації, вкраплення елементів природності в штучні ситуації, зміна фокусу тощо) позитивно налаштувати до політики російського диктатора: «Багато хто з готовністю приймає викривлене бачення реальності, яке путінські ЗМІ допомагають сформувати... В епоху Путіна чимало росіян проявляють згоду з ілюзіями» [1, 19].

Натомість не можна не помічати й того, що часом термін «спін-докторінг» почав використовуватися його критиками теж дещо у маніпулятивному ключі, тенденційно для дискредитації роботи піар-фахівців як усущіль безпринципних нахабних маніпуляторів, а сама технологія міфологізувалася, що, за іронією долі, може бути вигідним самим спін-докторам, які в такий спосіб набивають собі ціну в прямому і переносному значенні слова як фахівцям, що наділені надзвичайними можливостями. На нашу думку, як надмірний пафос, так і зайва демонізація не сприяють адекватному осмисленню спін-докторінгу як комунікаційної технології.

Інший погляд на спін-докторінг — це тлумачення технологій спіну як менеджменту новин, управління інформаційними потоками, без якого не можна уявити сучасної новинності. Зокрема поширеною є така думка: «Специфіка діяльності спін-доктора полягає у тому, що він використовує інформацію як один із засобів впливу на громадськість. Тобто керування інформаційними потоками дозволяє спін-доктору управляти новинами» [7, 216]. За таких умов спін-докторінг — це раціональний підхід до взаємодії зі ЗМІ та вплив не лише на громадськість з метою контролю громадської думки, а й на соціокультурні, політичні процеси у суспільстві для їхньої оптимізації, осмислення, нормування тощо. Тоді спін-докторінг — чинник впливу на демократичні процеси у соціумі: «При правильному використанні спіндокторінга можна виділити ефективну та результативну організацію комунікацій. Особливе місце така технологія займає у публічному управлінні. Із розвитком демократії пов'язане таке явище, як прозорість влади, яка надає доступ громадянам до інформації, яка є суспільним інтересом або стосується особистих інтересів кожної людини; надає можливість контролювати діяльність державних органів, посадових осіб, тощо. На жаль, в Україні не досить широко застосовується новітня технологія управління інформацією як спіндокторінг. Найчастіше вона просто скерована на виправлення деформації повідомлень у ЗМІ, після того, як вони отримали негативне сприйняття. Специфіка

діяльності спін-докторів у публічному управлінні знаходить місце, як правило, під час роботи з державними органами влади, її лідерами та спирається на особистий професіоналізм спеціаліста (авторитет, особисті знайомства з журналістами, тощо). В зв'язку з недосконалістю такого процесу ми пропонуємо використати світовий досвід роботи спін-докторів. Наприклад, досвід американських спеціалістів. Державні установи, які контролюють зовнішню політику країни вже досить тривалий час використовують технологію спіндокторінгу, якою займаються спеціальні ПР-підрозділи. В структурі Держдепартаменту США є декілька офісів та бюро, які мають на меті захист інтересів власної держави та піклування про її авторитет» [7, 217]

Так, Н. В. Лепська пропонує змінити саме тлумачення слова «спін-докторінг», виходячи з іншого розуміння його етимології, аби побачити потенціал цієї комплексної комунікаційної технології. Дослідниця доводить необхідність «відходу» від традиційного розуміння спін-докторінгу як технології «обертання інформації/новин» та перехід до альтернативного — як технології «прядіння тканини» інформації/новин» (де «обертання» та «прядіння тканини» є різними тлумаченнями слова «spin»): «Пропонується альтернативна операціоналізація спін-докторінгу, виходячи з іншого значення базового в даному понятті слова «спін», а саме «прядіння». Звідси спін-технології розглядаються як інструмент стратегічного управління, що дозволяє повноцінно спілкуватися з громадськістю, формуючи модель соціально-відповідальної комунікації, що є ціннісною ознакою демократичному режиму. Доводиться, що введення у науковий обіг іншої, відмінної від розповсюдженої, рамки спін-докторінгу уможливорює максимальну успішність демократій у їх інформаційному протиборстві з автократіями. Підсумовується, що спін-докторінг як технологія стратегічної інформаційної діяльності є доцільною для підтримки та подальшого просування демократій у відмежуванні від спін-докторінгу як технології маніпулятивного обертання інформації в автократіях» [6, 45]. «Спін-докторінг» тоді розуміється як цілісна система стратегічної інформаційної роботи, яка включає здобуття інформації, своєчасне і якісне її опрацювання, й у підсумку соціально відповідальне доведення до отримувача. Використання дезінформації та обману тут фактично забороняються, унеможливується. З посиланням на В. Плетта та Дж. Грюніга Н. В. Лепська вказує, що вони, говорячи про осучаснення піару, акцентували увагу на такому: «Аби змінити ситуацію на краще, слід почати робити дещо цілком інше. Фах «відносини з громадськістю» мусить набути стратегічності і тільки після цього можна буде говорити про його цінність для організацій та суспільства. Напевно, найважливіший аспект PR — це вислуховувати громадськість, взаємодіяти з нею та доносити інформацію від представників суспільства до керівництва... Спін-докторінг як технологія стратегічної інформаційної діяльності є доцільною задля підтримки та подальшого поступу демократій у відмежуванні від спін-докторінгу як технології маніпулятивного обертання інформації в автократіях. Таке тлумачення спіну цілком відповідає демократичній моделі політичної комунікації, і саме стратегічність має бути в основі

спін-докторінгових технологій. Від спіну як такого наразі неможливо кардинально відмовитися (можливо й непотрібно, незважаючи на те, що в традиційному розумінні він себе скомпрометував), адже цей термін досить глибоко пустив своє коріння у сучасну політикоінформаційну дійсність. А от змінити акцент інтерпретації цього феномену доречно й необхідно. Ба більше, вочевидь це відповідає запити сучасних демократій. Спін-докторінгові технології, як вибудовування стратегічних комунікацій, здатні забезпечити успішність демократій у їх протиборстві» [6, 48].

Мета дослідження.

Мета цієї наукової публікації полягає в узагальненні спостережень за застосуванням сучасною журналістикою комунікаційних технологій у тактичній перспективі менеджменту новин, де виникає високий ризик порушення журналістських стандартів та маніпулювання інформацією, що поширюється на масову аудиторію. Це дає підстави для осмислення можливого руху сучасної журналістики вбік піару та тим самим ймовірної втрати нею професійного підходу до виробництва новин, а також осмислення управління новинами, характерного для спін-докторінгу, в контексті професійних інтересів журналістики на її власних засадах та принципах інформаційно-комунікаційної діяльності. Такий шлях видається виправданим та актуальним для адекватного тлумачення комунікаційного потенціалу сучасної журналістики, що адаптується до умов розвиненого інформаційного суспільства.

Якщо обробка інформації, робота з фактами, коментарями та порядком денним новин — завжди потенційно маніпулятивний процес, а технології спін-докторінгу з досвіду XX та XXI століття широко використовуються для управління громадською думкою (маніпулювання, тенденційна селекція, інформаційне випередження тощо), через що спін-докторінг має стійку негативну конотацію, то чи має це негативні перспективи для професійної журналістики, яка в умовах високих темпів інформаційно-комунікаційних процесів так чи інакше рухається вбік управління новинними потоками?

Виклад основного матеріалу дослідження.

Комунікант масової комунікації загалом та журналістики зокрема в нинішніх інформаційних та соціокомунікаційних обставинах дещо змінює свої комунікаційні наміри, зокрема прагне досягати комплексної мети комунікації, — не лише передавати інформацію споживачеві, а й формувати ставлення споживача до ситуації, суб'єкта, проблеми, помістити об'єкт висвітлення в емоційний і смисловий контекст (журналістика); не лише формувати позитивний інформаційний контекст навколо замовника, а й ввести його в інформаційний порядок денний на тривалий час, «поселити» в новинах (піар та спін-докторінг). Це перетворює досить різних гравців масовокомунікаційного середовища, якими є журналістика та піар, на тих, хто використовує ідентичні інструменти та технології комунікації. Як це позначається на вмісті інформаційного потоку та чи нівелюється межа між журналістикою і піаром, який послуговується спін-докторінгом, ми й спробуємо розібратися.

Звернімо увагу на кілька аспектів цього питання, почавши з узагальнення комунікаційно-технологічних прийомів, що застосовуються спін-докторінгом як комплексною технологією масових і соціальних комунікацій у менеджменті новин та можуть бути присутніми в журналістських новинних матеріалах. На нашу думку, доречно згрупувати ці комунікаційно-технологічні прийоми за критерієм дотримання/ігнорування характеристик новини як фактуальних ознак події, явища, процесу, що мали місце в реальності; за критерієм дотримання/ігнорування достовірності при оприлюдненні позиції щодо новини (лідер думок, свідок, учасник тощо); за критерієм дотримання/ігнорування соціальної значимості та фактичної й емоційної адекватності дійсності при формуванні й оприлюдненні порядку денного, послідовності подачі новин.

До групи комунікаційно-технологічних прийомів, що повністю або переважно ігнорують фактуальні характеристики новини, варто віднести: *ефект присутності; сенсаційність; підміна понять, навішування ярликів; принцип контрасту; зміщення акцентів; створення асоціацій.*

Ефект присутності. Може застосовуватися для імітування реальності за допомогою технічних засобів, спосіб фальсифікації даних (кримінальна та світська хроніка, репортаж із місця важливих подій). Полягає у формуванні в аудиторії ілюзії перебування на місці події та базується на довірі аудиторії власним відчуттям, що формуються за допомогою технічних засобів зйомки та передачі зображення.

Сенсаційність. Спосіб подачі інформації, при якому аудиторія бомбардується поганими/гарними новинами, наділеними ознаками псевдосенсаційності та поданими в швидкому темпі, що унеможлиблює критичне сприйняття відповідних повідомлень.

Підміна понять, навішування ярликів. Використовується для формування наперед визначеного ставлення громадськості до певних об'єктів. Полягає у використанні позитивних/негативних назв, визначень для соціально небезпечних/безпечних, неприйнятних/прийнятних, негативних/позитивних явищ, процесів, подій, коли «чорне» називається «новим білим» і навпаки.

Принцип контрасту. Використовується для підсвічування певних рис об'єкта, щоб він був помічений аудиторією. Полягає в демонстрації потрібного явища, процесу, особи на контрастному фоні, який увиразнює його певні риси.

Зміщення акцентів. Може використовуватися для відволікання уваги аудиторії від певних характеристик подій чи фактів. Полягає у зміщенні акцентів у змісті матеріалу: небажана інформація подається як незначуща, другорядна, аби аудиторія орієнтувалася на розставлені акценти та сфокусовані сторони об'єкта уваги.

Створення асоціацій. Використовується для формування наперед заданого враження від явища чи особи. Полягає в тому, що той чи інший об'єкт, важливий для суспільної свідомості, штучно прив'язується до чогось, що сприймається масами як надзвичайно негативне чи надзвичайно позитивне явище.

До групи комунікаційно-технологічних прийомів, що **повністю або переважно ігнорують достовірність позиції щодо новини**, варто віднести: *анонімний авто-*

ритет; «корисний»/«правильний» коментар (тенденційні очевидці, правильні лідери думок); підміна фактів коментарями; хибна аналогія; обхід з флангу; очевидці подій; повторення тверджень.

Анонімний авторитет. Полягає в поширенні певної думки, ідеї, позиції, яка приписується авторитетній людині, джерелу, спільноті без конкретизації особи (релігійний діяч, політичний лідер, фаховий дослідник) задля надання переконливості позиції.

«Корисний»/«правильний» коментар. Полягає в коментуванні оприлюдненого факту, новини потрібними, цінними, «правильними» коментарями, поясненнями, версіями, які й визначають його тлумачення аудиторією. Базується на схильності аудиторії до пасивного споживання інформації, до орієнтації на готові інтерпретаційні схеми: «оце» варто розуміти «ось так». Медіатори (лідери думок) також використовуються для підвищення ефективності впливу повідомлень на певну аудиторію, якщо така особа має авторитет та виголошує бажане тлумачення подій чи ставлення до них. Такі позиції часто викликають більше довіри, ніж офіційні роз'яснення.

Підміна фактів коментарями. Передбачає поширення думок, позицій, вражень, коментарів під виглядом dokonаних фактів та новин, які варто сприймати без сумніву. Базується на уявленнях про схильність громадськості довіряти фактам, особливо якщо вони поширюються як констатація очевидного.

Хибна аналогія. Передбачає свідоме порівняння об'єкта з іншим, тлумачення якого є усталеним, завдяки чому аудиторія доходить запрограмованого висновку щодо явища дійсності, на якому сфокусована увага. Базується на психологічній схильності людей ототожнювати об'єкти, що мають спільні риси, але не є ідентичними, підмінюючи цілий об'єкт лише якістю, яка підлягала порівнянню.

Обхід з флангу. Застосовується для послаблення аргументації опонента, іншої сторони, а також для відволікання уваги аудиторії від невігідної інформації. Полягає в непрямому опонуванні, тобто визнанні аргументів іншої сторони, але одночасному приверненні уваги аудиторії до іншої тематики, ракурсу проблеми, позиції, з якої варто бачити ситуацію, що обговорюється. Також обхід з флангу передбачає вміщення потрібних суджень у контекст відомих аудиторії фактів, туди, де вона не очікує неправдивих повідомлень.

Очевидці подій. Полягає в тенденційному підборі коментаторів подій або фальсифікації таких учасників чи свідків, які емоційно викладають необхідну замовникові інтерпретацію подій.

Повторення тверджень. Полягає в поширенні простих, але потрібних, тверджень, які стають основою позицій широкої громадськості, для чого організовується їх постійне повторення.

До групи комунікаційно-технологічних прийомів, що **повністю або переважно ігнорують соціальну значимість та фактичну й емоційну адекватність дійсності при формуванні й оприлюдненні порядку денного**, варто віднести: *буденна розповідь; заговорювання, інформаційний шум; емоційний резонанс; «поряд» озна-*

час «разом»; ефект ореолу; зміщення акцентів; ефект первинності; відволікання уваги; тенденційний підбір фактів; випереджальний удар; отруйний сендвіч — цукровий сендвіч; фреймінг.

Буденна розповідь. Полягає в донесенні важкої для сприйняття інформації в буденній формі, врівноваженою, спокійною інтонацією з вуст приязного ведучого. Застосовуються для формування психологічного ефекту звикання до порушення соціальних та етичних норм (насилля, злочинів, кривавих подій), цей метод здатен підготувати, адаптувати людину до негативної інформації.

Заговорювання, інформаційний шум. Використовується задля приховування, маскування важливої, але невігідної інформації в щільно заповнюваному інформаційному потоці. Аудиторія досить швидко втрачає здатність фільтрувати інформацію та визначати вагомий повідомлення серед таких, що спеціально запускаються та створюють ефект шуму. Поступово тема, що постійно та навмисно обговорюється, втрачає свою актуальність для аудиторії, що й стає метою заговорювання.

Емоційний резонанс. Полягає у формуванні в аудиторії певних настроїв та емоційних станів, кризь призму яких і сприймається інформація. Спровоковані емоції змушують людину некритично оцінювати отримувану інформацію, — підтримувати, співпереживати, засуджувати тощо. Застосовується для зняття раціональних фільтрів, що зазвичай працюють у процесі отримання людиною інформації.

«Поряд» означає «разом». Полягає у створенні чіткої асоціації між двома явищами, ідеями чи людьми, що можуть бути зовсім не пов'язаними між собою, через їх свідоме суміщення в одному контексті. Прийом спрацьовує на підсвідомому рівні, коли поруч з чимось позитивним або негативним інший об'єкт отримує його властивості в оцінках аудиторії.

Ефект ореолу. Полягає у формуванні в аудиторії уявлень про надзвичайні якості чи успіхи людини в будь-якій сфері діяльності через її високі досягнення в спорті, бізнесі, мистецтві, науці тощо. Базується на психологічній схильності пересічної людини до побудови хибних аналогій. Використовується задля підсилення репутаційних, іміджевих характеристик особи, яка має позитивно оцінюватися широкою громадськістю.

Зміщення акцентів. Полягає у зміщенні акцентів у змісті матеріалу: небажана інформація подається як незначуща, другорядна, або в інформаційному потоці, де негативні повідомлення гасяться активним вкидуванням інформації, що відволікає увагу. Базується на схильності аудиторії орієнтуватися на розставлені акценти та сфокусовані об'єкти уваги.

Ефект первинності. Використовується для закріплення у свідомості громадськості позиції зацікавленого діяча як істинної, для чого у нього виникає необхідність повідомити інформацію першим, на фоні відсутності інших повідомлень із цього приводу. Базується на психологічній схильності пересічної людини більше довіряти інформації, яку вона отримала першочергово та здатності краще запам'ятовувати те, що було сказано чи продемонстровано на початку.

Відволікання уваги. Полягає у викидуванні в інформаційний простір повідомлень, які перебирають на себе увагу та тим самим послаблюють інтерес до об'єкта, який хочеться затемнити. Використовується для відволікання уваги аудиторії від певного об'єкта, зменшення рівня значимості події чи процесу.

Тенденційний підбір фактів. Використовується для формування хибних причинно-наслідкових зв'язків між фактами, позиціями, думками. Полягає у вміщенні різного за походженням фактичного матеріалу в одному реченні чи контексті, завдяки чому виникає враження тісного зв'язку між окремими компонентами цієї строкатої картини.

Випереджальний удар. Використовується у випадках, коли опонентам чи громадськості стали відомі дані, які варто було б не розголошувати. Тоді вдаються до навмисного розголошення інформації, яка піддалася витоку, аби змістити акценти в її сприйнятті, зменшити рівень емоційної напруги тощо. Базується на психологічній схильності людини виправдовувати того, хто визнає свою провину.

Отруйний сендвіч — цукровий сендвіч. Полягає у структуруванні повідомлення за принципом: «негатив» між «позитивом» та «позитивом» або «позитив» між «негативом» та «негативом». Завдяки такому підходу пом'якшується неприємний смак небажаного повідомлення: «позитив» стає не таким позитивним між негативними повідомленнями, а «негатив» стає не таким негативним між позитивними повідомленнями; «позитив» посилює довіру, а «негатив» її нівелює, якщо це необхідно. Використовується для зниження ефекту від сприйняття громадськістю негативної або небажаної позитивної інформації.

Фреймінг. Передбачає представлення інформації в певному контексті задля формування конкретної інтерпретації висвітлених у такому ракурсі подій, явищ, процесів аудиторією.

Усі вказані комунікаційно-технологічні прийоми базуються на особливостях і вадах людського мислення (схильність довіряти очевидцям, увага до позицій авторитетів, вибір звичних і знайомих меседжів, пасивність споживання інформації, бажання отримувати готові інтерпретаційні схеми, ототожнення об'єктів, що мають схожість чи розташовуються поряд тощо) та не є абсолютно шкідливими чи небезпечними. Вони лише готові використати наші хиби, дефекти сприйняття й тлумачення інформації.

Описані вище комунікаційно-технологічні прийоми, що застосовуються спін-докторінгом як комплексною технологією масових і соціальних комунікацій у медіаменті новин, також можуть бути реалізовані більшою чи меншою мірою і в журналістських новинних матеріалах, оскільки зорієнтовані на роботу з фактами, коментарями та упорядкуванням послідовності подачі інформації. На нашу думку, усі зазначені комунікаційно-технологічні прийоми допускають (а деякі — передбачають) маніпулювання інформацією та прихований вплив на сприйняття повідомлення споживачем (в ідеалі — управління сприйняттям). Журналістика має

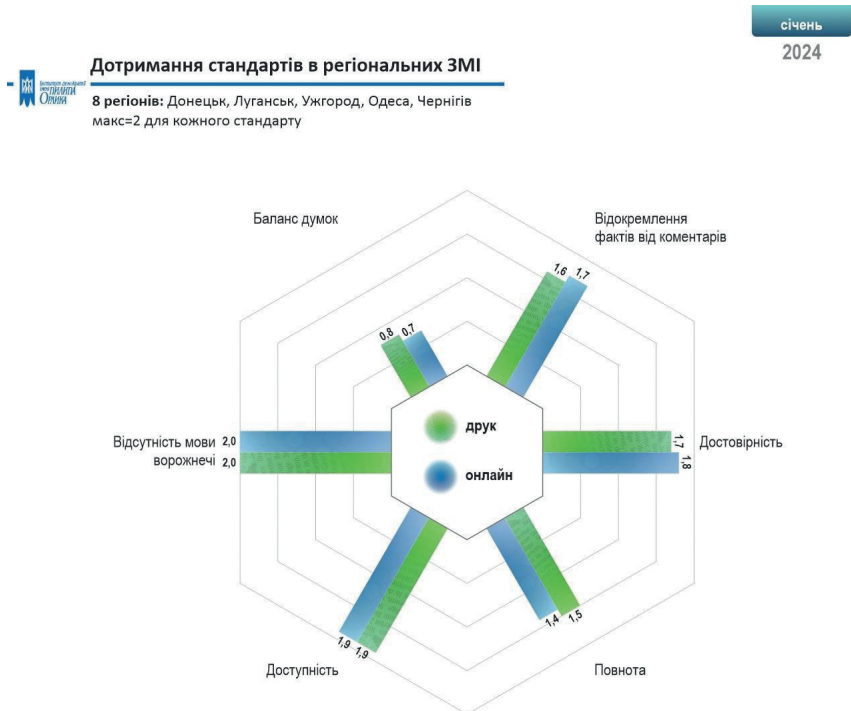
уникати маніпулятивних способів комунікації з медіааудиторією, натомість робота з фактами, коментарями та порядком денним новин, як свідчать описані нами прийоми, допускає маніпулятивність, від якої журналістику захищають перш за все журналістські стандарти. Це означає, що недотримання стандартів і призводить до проникнення маніпулятивних практик у журналістику, подібних до тих, що застосовуються спін-докторінгом. Це послаблює позиції самої журналістики, адже вона починає грати за правилами, що суперечать її суті. Робить це журналістика свідомо, маючи конкретні наміри прихованого впливу на медіааудиторію, як традиційно осмислюваний спін-докторінг, чи допускає порушення стандартів через брак часу, економію ресурсів, низьку кваліфікацію співробітників редакції, — не є таким принциповим, як той комунікаційний ефект, який при цьому має місце: систематичне неспеціальне, але суттєве порушення стандартів журналістики може запускати процес такого ж систематичного маніпулятивного впливу на громадськість, як і спеціальні дії спін-докторінгу.

Для унаочнення цієї думки ми пропонуємо звернути увагу на результати свіжого моніторингу регіональних медіа України, що регулярно проводиться Інститутом демократії імені Пилипа Орлика та проаналізувати дотримання стандартів журналістики в місцевих друкованих та онлайн ЗМІ [див.: 2, 3, 4, 5, 8].

Моніторинг на стандарт у січні 2024 року показує значне порушення не лише балансу думок (0,8 та 0,7 у друкованих та онлайн медіа відповідно з максимально можливих 2 балів), а й повноти (1,4 та 1,5 з максимально можливих 2 балів), достовірності (1,7 та 1,8 з максимально можливих 2) та відокремлення фактів від коментарів (1,6 та 1,7 з максимально можливих 2 балів) [див.: Табл. 1, див.: 8].

Саме повнота та відокремлення фактів від коментарів поряд із балансом думок і достовірністю — ті стандарти журналістики, що запобігають викривленню дійсності та забезпечують адекватне представлення новин журналістами. Порушення вказаних стандартів у 15-30% матеріалів ЗМІ — показник низького рівня якості професійної діяльності журналістів та високого ризику маніпулювання суспільною думкою, адже це потенційно застосування технологічно-комунікаційних прийомів створення асоціацій; «поряд» означає «разом»; ефект ореолу; зміщення акцентів; тенденційний підбір фактів; фреймінг (у випадку недотримання стандарту повноти); сенсаційність; підміна понять, навішування ярликів; принцип контрасту; створення асоціацій; підміна фактів коментарями; хибна аналогія; заговорювання, інформаційний шум; емоційний резонанс; відволікання уваги (у випадку недотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів); анонімний авторитет; очевидці подій (у випадку недотримання стандарту достовірності); зміщення акцентів; принцип контрасту; створення асоціацій; корисний/«правильний» коментар; обхід з флангу; ефект первинності; відволікання уваги; випереджальний удар; отруйний сендвіч — цукровий сендвіч (у випадку недотримання стандарту балансу думок).

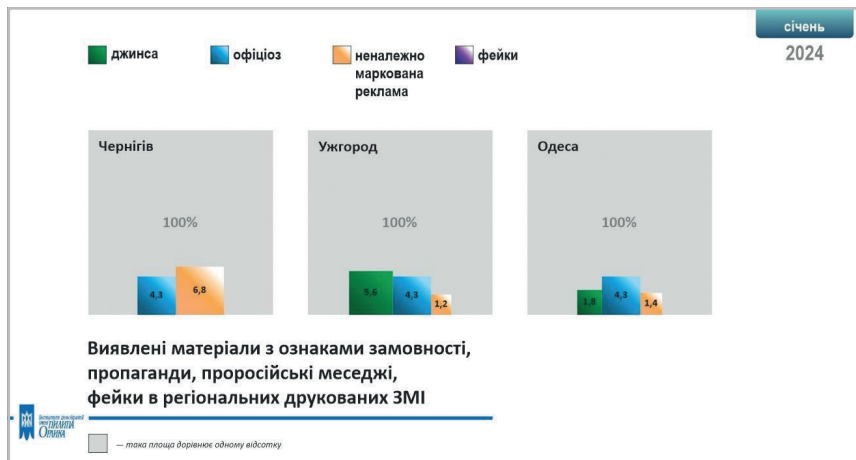
Таблиця 1. Дотримання стандартів в регіональних ЗМІ України
(січень 2024 року)

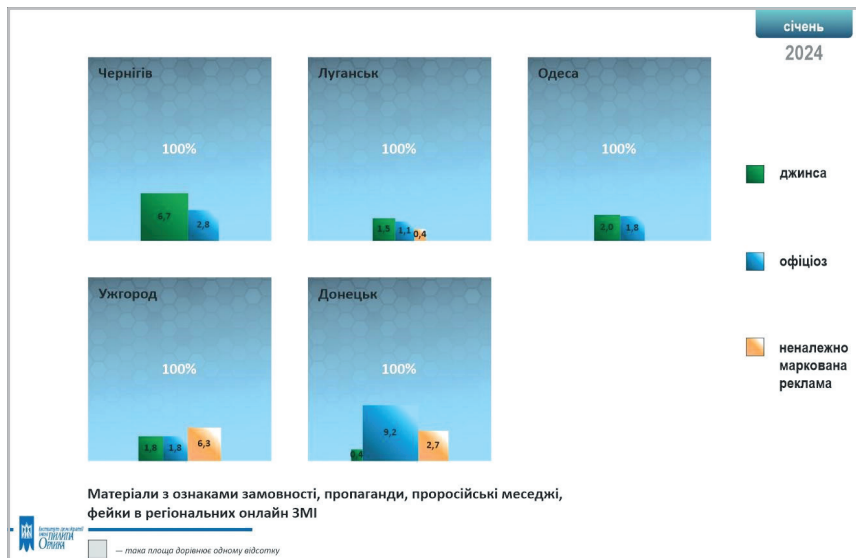
Моніторинг замовності за той самий період показує, що очевидна замовність у формі комерційної чи політичної «джинси» в регіональних медіа представлена менше (0,4-6,7% та 1,8-5,6% в онлайн та друкованих ЗМІ відповідно), ніж порушення стандартів повноти, достовірності, балансу думок та відокремлення фактів від коментарів (15-30%) [див.: Табл.2, Табл.3, див.: 8]. Це свідчить про маніпулювання громадською думкою не через явну навмисну ангажованість повідомлення, а через «легке», побіжне, неспеціальне, але систематичне викривлення новинності.

Журналістика працює з фактами, коментарями та порядком денним новин, використовуючи при цьому селекцію даних, пакування інформаційних продуктів та формування новинності, що у разі порушення стандартів журналістики призводить до маніпулювання інформацією, яка репрезентується аудиторії. Це варіант управління інформаційними потоками, хоч і не спеціальний та свідомий, як це має місце у менеджменті новин спін-докторингу, а побічний та неконтрольований, але такий, що також веде до викривлення дійсності.

Таблиця 2. «Джинса», офіціоз та фейки у друкованих регіональних ЗМІ України (січень 2024 року)

Таблиця 3. «Джинса», офіціоз та фейки в онлайн регіональних ЗМІ України (січень 2024 року)

Повідомлень офіційного змісту, що висвітлюють діяльність влади та часто мають ознаки паркетних матеріалів не так багато (1,1-9,2% та 4,3% в онлайн та друкованих ЗМІ відповідно) [див.: Табл.2, Табл.3, див.: 8], як і відверто замовних публікацій. Натомість публікацій, що висвітлюють життя місцевої громади кризь призму долученості влади до вирішення місцевих питань та проблем теж обмаль. Це може свідчити про невисокий рівень конструктивної співпраці журналістики та місцевої влади. У порівнянні з високим рівнем порушення стандартів повноти, балансу думок, достовірності та відокремлення фактів від коментарів це також вказує на неадекватність висвітлення місцевого соціального життя регіональними ЗМІ. При цьому варто принагідно звернути увагу й на те, що спін-докторінг збоку зацікавленої у порозумінні з громадою місцевої влади тут також простежується слабо, хоч міг би використовуватися як інструмент управління інформаційними потоками в регіоні.

Продовжуючи розмову про спін-докторінг як раціональну тактику управління новинами, варто наголосити, що спін як комплексна технологія менеджменту новин може передбачати не лише маніпулювання інформацією та прихований вплив на громадськість, а й конструктивний нагляд, моніторинг та корегування того, яка саме інформація потрапляє в медіапотік та як вона подається (повнота, акценти, деталізація тощо). У такому випадку робота спін-докторів та їхня участь в управлінні новинами полягає у співпраці, взаємодії з журналістами. Медійникам надаються матеріали, повністю готові для оприлюднення чи готові до оприлюднення з мінімальною обробкою; для представників масмедіа організуються заходи, що мають перспективу медіаподій; компетентні особи пропонуються засобам масової інформації як експерти чи лідери думок для коментування поточної соціокультурної ситуації, з якими активно співпрацюють спічрайтери та фахівці з риторики. Звертаємо увагу на те, що практика такої взаємодії спін-докторінгу та журналістики може бути описана тими комунікаційно-технологічними прийомами, про які йшлося вище. Тож справа не в конкретних комунікаційних техніках, а в намірах, з якими вони використовуються, адже прийом часто є етично індиферентним та перетворюється на засіб маніпулювання конкретним комунікантом. Якщо журналісти чітко дотримуються стандартів журналістики, ризик їхнього підпорядкування намірам спін-докторінгу мінімальний, а співпраця з піарниками не є зарозою професії.

Висновки та перспективи дослідження.

Замість передачі інформації — управління рухом інформації, замість донесення актуальних соціально значимих повідомлень — залучення споживача до контрольованої участі у стосунках із соціальними суб'єктами, замість дискретних меседжів контекстуально підсвічені дані про події, явища, процеси — такі тенденції демонструє сучасна журналістика. Це новий виклик чи остаточний кінець класичної парадигми журналізму? Прикінцеві висновки робити зарано, натомість не варто ігнорувати очевидного: у середовищі масової комунікації все ж відбуваються трансформаційні процеси, що спричинюють суттєві зрушення у ньому. Одним із них є рух

традиційної журналістики вбик піару. Зближення цих двох форм масової комунікації породжує нові медіафеномени, насолоджуватися якими VS потерпати від яких доведеться медіааудиторії найближчим часом.

Традиційні способи маніпулювання індивідуальною та колективною свідомістю у сучасному диджиталізованому глобальному світі набувають нових рис та розширюють свої можливості. Кожен із комунікаційних засобів, що зрештою чинить вплив на споживача інформації не є критично небезпечним, проте поєднання технологій, їхня підсилювальна взаємодія, досить продуктивне. Все залежить від рівня усвідомлювання комунікатором — власних намірів, а комунікатором — безпечності пропонованих правил комунікаційної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори: Як змінюється обличчя тиранії в XXI столітті. Київ: BookChef, 2023. 432 с.
2. Іванова О., Мойсеєва О. Моніторинговий звіт за квітень 2024 року — Одеська область. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 6 травня 2024. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5847-monitoringovij-zvit-za-kviten-2024-roku-odeska-oblast.html> (дата звернення 1.11.2024).
3. Іванова О., Мойсеєва О. Моніторинговий звіт за листопад 2024 року — Одеська область. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 2024. 17 грудня. URL: <https://idpo.org.ua/reports/6125-monitoringovij-zvit-za-listopad-2024-roku-odeska-oblast.html> (дата звернення 1.11.2024).
4. Іванова О., Мойсеєва О. Моніторинговий звіт за серпень 2024 року — Одеська область. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 2024. 20 серпня. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5968-monitoringovij-zvit-za-serpen-2024-roku-odeska-oblast.html> (дата звернення 1.11.2024).
5. Іванова О., Мойсеєва О. Моніторинговий звіт за січень 2024 року — Одеська область. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. 2024. 12 лютого. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5715-monitoringovij-zvit-za-sichen-2024-roku-odeska-oblast.html> (дата звернення 1.11.2024).
6. Лепська Н. В. Спін-докторінг як технологія інформаційного протиборства сучасних автократій та демократій. *Політикус*. 2023. Випуск 2. С. 45-49.
7. Пельчер М. В., Юрик Н. Є. Спіндокторінг як сучасна технологія в публічному управлінні. *Матеріали VII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій»*. Тернопіль, 28-29 листопада 2018. С. 216-217. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27675/2/VII_AZST_2018v3_Pelcher_M_V-Spindokorting_as_a_modern_216-217.pdf (дата звернення 1.11.2024).

8. Тимошенко і мобілізація, Арахамія та «учебки» для нардепів, або Наскільки якісно регіональні ЗМІ інформували читачів у січні. *Інститут демократії імені Пуліна Орлика*. 2024. 13 лютого. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5721-timoshenko-i-mobilizaciya-araxamiya-ta-uchebki-dlya-nardepiv-abo-naskilki-yakisno-regionalni-zmi-informuvali-chitachiv-u-sichni.html> (дата звернення 1.11.2024).
9. Lisa T. Fall Spin and Double-Speak. *The international encyclopedia of communication* / edited by Wolfgang Donsbach. Volume X. Malden, Oxford, Carlton. Blackwell Publishing Ltd. 2008. P. 4787-4790.

UDC 007:316.6:070:316.77

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2024.30.318421>

NEWS MANAGEMENT OR INFORMATION MANIPULATION: THE MODERN MASS MEDIA APPROACH TO THE APPLICATION OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Olena Ivanova,

DSc (Social Communications), Professor,
Dean of the Faculty of Journalism, Advertising, and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua

ORCID iD: 0000-0003-3834-1946

The article raises questions about news management in the spin-doctoring variant against the background of a journalistic approach to working with information, in particular, it considers whether the managerial approach to news corresponds to the standards of journalism, whether the management of information flows inevitably generates a manipulative vision of reality, and whether the use of communication techniques characteristic of spin-doctoring is an inevitable movement of journalism towards PR.

The simultaneous proximity to the news flow inevitably brings journalism and spin-doctoring closer together both in the practice of their activities and in the research context of understanding and interpreting its implementation. The aim of this article was to generalize observations on the use of communication technologies by modern journalism in the tactical perspective of news management, where there is a high risk of violating journalistic standards and manipulating information that is distributed to a mass audience. This gave grounds for understanding news management, characteristic of spin-doctoring, in the context of the professional interests of journalism on its own principles and principles of information and communication activities. Such a path seems justified and relevant for

an adequate interpretation of the communication potential of modern journalism, which adapts to the conditions of a developed information society.

We have generalized the communication and technological techniques used by spin-doctoring as a complex technology of mass and social communications in news management and may be present in journalistic news materials, grouping them by the criterion of compliance/ignorance of the characteristics of the news as factual signs of an event, phenomenon, process that took place in reality; by the criterion of compliance/ignorance of reliability when publishing a position on the news (opinion leader, witness, participant, etc.); by the criterion of compliance/ignorance of social significance and actual and emotional adequacy of reality when forming and publishing the agenda, the sequence of news presentation. The described communication and technological techniques are based on the peculiarities and flaws of human thinking and are not absolutely harmful or dangerous. They are only ready to use defects in the perception and interpretation of information by the audience.

The above-mentioned communication and technological techniques allow (and some of them involve) manipulation of information and hidden influence on the perception of the message by the consumer (ideally, perception management). Journalism should avoid manipulative methods of communication with the media audience, while working with facts, comments and the news agenda allows for manipulateness, from which journalism is primarily protected by journalistic standards. This means that failure to comply with standards leads to the penetration of manipulative practices into journalism, similar to those used by spin-doctoring. This weakens the position of journalism itself, because it begins to play by rules that contradict its essence. A systematic non-special but significant violation of journalism standards can trigger the process of the same systematic manipulative influence on the public as the special actions of spin-doctoring.

Spin doctoring as a rational tactic of news management can involve not only information manipulation and covert influence on the public, but also constructive supervision, monitoring and adjustment of what information enters the media stream and how it is presented (completeness, emphasis, detail, etc.). In this case, the work of spin doctors and their participation in news management consists of cooperation, interaction with journalists. If journalists clearly adhere to the standards of journalism, the risk of their subordination to the intentions of spin doctoring is minimal, and cooperation with PR people is not a threat to the profession.

Keywords: news management, information manipulation, mass communication, communication technologies, mass media, journalism standards, spin-doctoring.

REFERENCES:

1. Guriev, S.; Treisman, D. (2023) Spin-dyktatory: Yak zminyuyet'sya oblychchya tyranii v XXI stolitti [Spin Dictators: How the Face of Tyranny is Changing in the 21st Century]. 432 s. [in Ukrainian].

2. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2024) Monitorynhovyy zvit za kviten' 2024 roku — Odes'ka oblast' [Monitoring report for April 2024 — Odesa region]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. May 6. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5847-monitoringovij-zvit-za-kviten-2024-roku-odeska-oblast.html> (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
3. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2024) Monitorynhovyy zvit za lystopad 2024 roku — Odes'ka oblast' [Monitoring report for November 2024 — Odesa region]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. December 17. URL: <https://idpo.org.ua/reports/6125-monitoringovij-zvit-za-listopad-2024-roku-odeska-oblast.html> (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
4. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2024) Monitorynhovyy zvit za serpen' 2024 roku — Odes'ka oblast' [Monitoring report for August 2024 — Odesa region]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. August 20. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5968-monitoringovij-zvit-za-serpen-2024-roku-odeska-oblast.html> (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
5. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2024) Monitorynhovyy zvit za sichen' 2024 roku — Odes'ka oblast' [Monitoring report for January 2024 — Odesa region]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. 2024. February 12. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5715-monitoringovij-zvit-za-sichen-2024-roku-odeska-oblast.html> (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
6. Lepska, N. V. (2023) Spin-doktorinh yak tekhnolohiya informatsiynoho protyborstva suchasnykh avtokratiy ta demokratiy [Spin-doctoring as a technology of informational confrontation between modern autocracies and democracies]. *Politykus*. Issue 2. P. 45-49 [in Ukrainian].
7. Pelcher, M. V.; Yurik, N. E. (2018) Spindoktorinh yak suchasna tekhnolohiya v publichnomu upravlinni [Spindoctoring as a modern technology in public administration]. *Materialy VII Mizhnarodnoyi naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi molodykh uchenykh ta studentiv «Aktual'ni zadachi suchasnykh tekhnolohiy»*. Ternopil', 28-29 lystopada 20. pp. 216–217. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27675/2/VII_AZST_2018v3_Pelcher_M_V-Spindokorting_as_a_modern_216-217.pdf (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
8. Tymoshenko i mobilizatsiya, Arakhamiya ta «uchebky» dlya nardepiv, abo Naskil'ky yakisno rehional'ni ZMI informuvaly chytachiv u sichni (2024) [Tymoshenko and mobilization, Arakhamia and «tutorials» for people's deputies, or How qualitatively regional media informed readers in January]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. February 13. URL: <https://idpo.org.ua/reports/5721-tymoshenko-i-mobilizaciya-araxamiya-ta-uchebki-dlya-nardepiv-abo-naskilki-yakisno-regionalni-zmi-informovali-chytachiv-u-sichni.html> (accessed 1.11.2024) [in Ukrainian].
9. Lisa, T. (2008) Fall Spin and Double-Speak. *The international encyclopedia of communication* / edited by Wolfgang Donsbach. Vol. X. pp. 4787–4790.